

19. Ladislav Fuks – Spalovač mrtvol

Autor

- **Jméno** - Ladislav Fuks
- **Vzdělání:**
 - Studoval filozofii, psychologii a dějiny umění na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze
 - Doktorát obhájil v roce 1949
- **Profesní dráha:**
 - Po studiích pracoval jako úředník v papírně a poté v Státním ústavu pro ochranu památek (1956–1959)
 - Od roku 1959 působil v Národní galerii v Praze
 - Od roku 1963 se věnoval výhradně psaní a přednáškám o české literatuře a antisemitismu
- **Literární činnost:**
 - Debutoval psychologickým románem *Pan Theodor Mundstock* (1963)
 - Mezinárodní proslulost mu přinesl román *Spalovač mrtvol* (1967), podle kterého vznikl stejnojmenný film (1969)
 - Dále psal řadu novel a povídek s prvky hororu, grotesky a satiry
- **Styl a hlavní témata:**
 - Psychologické romány s hororovými a satirickými prvky
 - Zkoumá dopady totalitarismu, morální zkázu a kolektivní vinu
 - Časté motivy: strach, zrady, ontologická úzkost a dehumanizace
- **Osobní a společenské souvislosti:**
 - Syn policisty, během 2. světové války internován na nucené práce v Hodoníně
 - Jeho homosexualita a prožitek pronásledování menšin se odráží v pocitu vyloučenosti a existenční úzkosti v díle
- **Ocenění a odkaz:**
 - Filmová adaptace *Spalovače mrtvol* (1969) získala kultovní status
 - Dodnes považován za jednoho z nejvýznamnějších českých autorů psychologické prózy 20. století

Děj

Hlavní postavou románu je Karel Kopfrkingl, spořádaný zaměstnanec pražského krematoria. Sám sebe označuje za „jemného, milého člověka, abstinenta a nekuřáka“, (a tyto skutečnosti neustále opakuje, takže v závěru knihy vidíme nacismem rozložený charakter vraždící vlastní rodinu, ale Karel nám připomene, že je to vlastně hodný člověk, abstinent). Svoji práci zřízence krematoria bere jako životní poslání, protože kremací napomáhá duším nalézt nové tělo. Tyto názory čerpá ze své oblíbené žluté knihy o Tibetu, stejně jako myšlenku, že smrt je vlastně krásná a vznešená jistota lidského života. Prohlašuje se také za romantika, což demonstrovuje i na své rodině – svojí manželce Marii přezdívá Lakmé a přeje si, aby ona jemu říkala Romane. Kočku adresuje jako „nebeská, čarokrásná“. S Marií, která je poloviční Židovka, má dvě děti, starší dceru Zinu a mladšího syna Milivoje. On sám má v sobě kapku německé krve.

Karel vystupuje jako ohleduplný, jemný člověk opovrhující násilím, má dobré vztahy s Židy – např. doktor Bettelheim z jejich domu. Zakládá si na různých drobnostech, oblíbený je jeho „jízdni řád smrti“ – kremační plán, rád poslouchá vážnou hudbu, často také polemizuje o smrti a Tibetu, což ovlivňuje celou jeho rodinu. Do jejich poklidného života zasáhne německá okupace a především Karlův přítel Willi Reinke, člen SdP. Reinke začne zasahovat do Karlových politických názorů, otevřeně podporuje němectví, přihlásí Karla do SdP, jejíž členové jej poté využívají ke špionáži Židů. Karel se pořád snaží jednat „správně“, přičemž začne postupně věřit myšlence Vyššího řádu, který zavede Hitler, myslí si, že spasí Evropu.

S činy roste i Karlova moc, stane se ředitelem pražského krematoria a zastáncem proněmeckých myšlenek. Když mu dojde, že pro Židy v nové společnosti nebude místo – a v žilách jeho ženy a dětí koluje židovská krev – rozhodne se „ušetřit rodinu utrpení“. Oběsí Lakmé v koupelně, Milího zabije v krematoriu, jediná Zina unikne. Karel Kopfrkingl pak sedí doma a přemítá, jak spasí všechny a nastolí nový řád, že pro něj má strana novou práci, kde budou pece mnohem lepší, větší, abych jich mohl spasit ještě víc, nicméně hned vzápětí má „vidění“, že za ním přišel mnich až z Tibetu se zprávou, že se má stát novým dalajlámou. Následně jej odvezou bílým autem pro anděly do psychiatrické léčebny. Karlův příběh končí kratičkým epilogem; je po válce, z koncentračních táborů se vrací Židé a Karel je stále lapen v iluzi, že je všechny spasil.

O dílu

- **Žánr a vydání**
 - **Typ díla:** psychologická novela s prvky hororu a satiry
 - **První vydání:** 1967, nakladatelství Československý spisovatel
 - **Literární období:** česká poválečná literatura, reflexe totalitarismu a kolektivní viny
- **Prostředí a čas**
 - **Místo děje:** krematorium v předměstské čtvrti Prahy
 - **Čas:** druhá polovina 30. let 20. století (postupný nástup nacismu v Československu)
- **Adaptace a vliv**
 - **Film (1969):** *Spalovač mrtvol* režie Juraj Herz, herecky Rudolf Hrušínský v roli Kopfrkingla – kultovní snímek české kinematografie

- **Hlavní postavy**
 - **Karel Kopfrkingl:** ředitel krematoria, vynikající odborník, jehož idealistická „filosofie smrti“ sklouzává do šílenství a kolaborace
 - **Dr. Vratislav Tomek:** patolog a Kopfrkinglův kolega, nejprve obdivuje jeho elán, pak ho sleduje s rostoucí hrůzou
 - **Paní Kopfrkinglová:** Kopfrkinglova žena, zpočátku tolerantní k jeho všudypřítomným rituálům, postupně zděšená jeho proměnou
 - **Ostatní zaměstnanci krematoria:** reprezentují různé postoje – od slepé oddanosti až po tiše rostoucí pochybnosti
- **Témata a motivy**
 - **Totalitarismus a ideologie smrti:** jak se estetika a „vědecká“ logika mohou stát nástrojem masové vraždy
 - **Kolaborace a morální znýt:** postupné vydávání se pod tlakem moci, odmítání osobní odpovědnosti
 - **Šílenství vs. racionalita:** tenká hranice mezi odborným perfekcionismem a duševní poruchou
 - **Kolektivní vina:** měřítko individuálního hrdinství či zbabělosti ve chvílích společenské krize
- **Stylistické prostředky**
 - **Interior monologue:** čtenář nahlíží do Kopfrkinglova vnitřního světa, který se od racionálních úvah pomalu převalí v halucinace
 - **Sarkasmus a groteskní humor:** autor často kontrastuje makabrozní situace s civilním, až banálním detailem
 - **Precizní popisy fyziologie:** detailní líčení obřadů kremace jako mrazivé „rituální“ scény
- **Symbolika**
 - **Krematorium:** metafora pekla na zemi i technokratické dehumanizace
 - **Oheň:** zároveň očista i ničení – dualita očistného rituálu a smrti nevinných
 - **Relikviář a relikvie:** Kopfrkinglovo uchovávání popela jako zvrácená forma víry
- **Narativní perspektiva a struktura**
 - **Třetí osoba limitovaná:** vypravěč sleduje především Kopfrkinglova vnitřní vývoj, ale klade čtenáře do role pozorovatele rozpadu morálních jistot
 - **Jednotný čas:** děj probíhá plynule v průběhu několika měsíců, gradace od zvědavosti k šílenému zápalu
- **Kritické přijetí a význam**
 - Vnímána jako vrchol Fuksovy tvorby a jedna z nejlepších českých próz o totalitě
 - Zdůrazněna mrazivá aktuálnost v reflexi mechanismů ideologické manipulace
- **Význam díla**
 - **Varování před zrůdností kolektivního myšlení:** zkoumá, jak se „obyčejný člověk“ stane vykonavatelem zločinu
 - **Hluboká psychologie autoritářství:** příklad literatury, která ukazuje, že nejnebezpečnější je kombinace odborné přesnosti s bezduchou ideologií
 - **Nadčasová rezonance:** „Spalovač mrtvol“ zůstává silným varováním před dehumanizací a ztrátou individuální zodpovědnosti.